

*Karol Krajewski, Monika Świątkowska, Agnieszka Tul, Beata Biliska,
Agnieszka Kołakowska, Ewa Świstak*
Katedra Organizacji i Ekonomiki Konsumpcji SGGW

Wybrane aspekty strategii zrównoważonego rozwoju sektora żywnościowego gmin kampinoskich

Wstęp

Dotychczasową politykę budowy strategii rozwojowych dla układu zespołów gmin w Polsce cechuje mała efektywność, co wynika ze skromnych środków przeznaczanych na ten cel z puli budżetu centralnego. Duże nadzieje na poprawę tego stanu budziło przekazanie kompetencji z tego zakresu na poziom województw i urzędów marszałkowskich [Kłodziński, Siekierski 1997]. Praktyka pokazała jednak, że niewiele się zmieniło w tym zakresie w 1999 roku. Coraz większą rolę odrywa działalność samorządów terytorialnych, tworzących celowe związki do realizacji wybranych przez te związki gmin celów strategicznych. Szczególną inspiracją dla wielu prac organizacyjnych i programowych stanowiło ogłoszenie zasad i warunków realizacji programów przedakcesyjnych Unii Europejskiej SAPARD oraz ISPA [Siekierski 1998].

W nowych warunkach funkcjonowania gmin i województw ważne staje się współdziałanie w kreowaniu strategii rozwojowych gmin oraz układów ponadgminnych o wyodrębnionych cechach rozwojowych i możliwościach wynikających z podobnych warunków i lokalizacji. Sytuacja taka zaistniała między innymi w województwie mazowieckim, gdzie w 1999 roku zostały podjęte wspólne prace strategiczne nad rozwojem gmin rejonu kampinoskiego [Krajewski i in. 2000a].

Prace nad przygotowaniem strategii zrównoważonego rozwoju gmin rejonu kampinoskiego wynikały z prac programowych Wydziału Rolnictwa i Infrastruktury Technicznej Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego w Warszawie oraz inicjatywy Związku Gmin Kampinoskich podjętej w 1999 roku. Dotyczyły poszukiwania możliwości wsparcia dla rozwoju rejonów gmin rolniczych Mazowsza o odrębnej i ukształtowanej specyfice rolniczo-środowiskowej, których szansą jest właśnie rozwój zrównoważony.

Cel, zakres i założenia metodyczne pracy

Cel pracy stanowi analiza sytuacji w głównych segmentach sektora żywnościowego, jako przygotowanie do opracowania założeń strategii zrównoważonego rozwoju wiejskich gmin kampinoskich i obszarów chronionych tego rejonu. Wymagało to oceny sytuacji społecznej, warunków produkcji rolniczej, infrastruktury technicznej i gospodarczej, walorów przyrodniczo-środowiskowych rejonu kampinoskiego oraz warunków funkcjonowania Kampinoskiego Parku Narodowego. W pracy prezentowane będą tylko wybrane aspekty rozwoju głównych elementów łańcucha żywnościowego: produkcji rolniczej, przetwórstwa spożywczego, gastronomii i handlu.

Podjęty w pracy problem badawczy został opracowany na podstawie dostępnych wewnętrznych źródeł danych pierwotnych (WUS, Mazowiecki Urząd Wojewódzki, poszczególne urzędy gmin) oraz wywiadów bezpośrednich i telefonicznych, przeprowadzonych z właścicielami zakładów gastronomicznych, przetwórczych, handlowych i gospodarstw rolnych, a także materiału empirycznego zebranego metodą ankietową w urzędach gmin. Badania przeprowadzono na przełomie 1999 i 2000 roku.

Analizą objęto 9 gmin położonych na terenie województwa mazowieckiego w rejonie Kampinoskiego Parku Narodowego: Czosnów i Leoncin (powiat nowodworski), Brochów i Młodzieszyn (powiat sochaczewski), Izabelin, Kampinos, Leszno, Stare Babice, Łomianki (powiat warszawski zachodni). Gminy te cechują odrębne warunki przestrzenne i gospodarcze (tab. 1).

Działania dotyczące opracowania strategii zrównoważonego rozwoju gmin rejonu kampinoskiego prowadzone były w formie cyklicznych prac mieszanych zespołów eksperckich (ze sfery nauki) oraz przedstawicieli administracji samorządowej (gminnej) i rządowej (wojewódzkiej). Ich motywem było poszukiwanie możliwości wsparcia dla rozwoju rejonów gmin rolniczych Mazowsza o odrębnej i ukształtowanej specyfice rolniczo-środowiskowej. Doświadczenia tego procesu pozwalają też na sformułowanie założeń metodycznych programowania zrównoważonego rozwoju gmin wiejskich, przydatnych dla innych uczestników podobnych działań (Krajewski i in. 2000b).

Tabela 1

Powierzchnia ogółem, w tym użytków rolnych i lasów oraz liczba podmiotów gospodarczych dziewięciu gmin położonych na terenie KPN

Gminy	Po- wierzchnia ogółem w km ²	Powierzchnia		Liczba podmiotów gospodar- czych ogółem	Liczba pod- miotów gospo- darczych z udziałem kapitału zagra- nicznego	Liczba pod- miotów gos- podarczych na 1000 mieszkańców
		użytków rolnych w %	lasów w %			
Izabelin	65	12,3	75,0	719	–	94,3
Kampinos	87	71,3	18,4	237	–	62,5
Leszno	125	51,0	42,0	924	–	120,7
Stare Babice	63,5	70,1	19,3	960	–	83,6
Czosnów	128	56,4	27,5	620	15	80,7
Leoncin	159	37,7	50,3	230	–	46,4
Łomianki	38,8	45,4	21,1	3110	77	193,8
Brochów	117	51,3	32,5	201	–	47,4
Młódziszyn	117,1	66,2	24,9	276	–	48,1

Źródło: Mazowiecki Urząd Wojewódzki, 1999.

Istota zrównoważonego rozwoju rolnictwa i sektora żywnościowego

Globalne teorie rozwoju rolnictwa podlegały ewolucji na przestrzeni XX wieku. Rozwijało się ono od tradycyjnego systemu produkcji (do lat 50.), przez erę zielonej rewolucji (lata 60.), koncepcję systemów rolniczych (lata 70.) do kreowanego pod koniec lat osiemdziesiątych stadium rozwoju zrównoważonego (*sustainable development*) (Conway, Barbier 1990; Woś 1992). Istnieje wiele niejednoznacznych definicji pojęcia zrównoważonego rozwoju rolnictwa (*sustainable agricultural development*), zwanego niekiedy „zdrwym” (Hunek 1991); bogaty ich przegląd przedstawił Woś (1992). W niniejszej pracy zostanie wykorzystana definicja według FAO (1989), która w największym stopniu oddaje istotę filozofii takiego rozwoju dla sektora żywnościowego na poziomie zespołu gmin wiejskich (rejonu).

W jej rozumieniu zrównoważony rozwój rolnictwa to takie wykorzystanie oraz zachowanie naturalnych zasobów, tworzenie technologicznych i instytucjonalnych rozwiązań, które zapewniłyby odpowiednie zaspokojenie potrzeb obecnej i przyszłych generacji. Rozwój taki oznacza ekonomicznie i społecznie racjonalne techniki produkcji oraz wykorzystania zasobów naturalnych (ziemi rolniczej, gleby, wody, roślin i zwierząt) i zasobów pracy ludzkiej, które nie degradują i nie naruszają równowagi środowiska naturalnego (FAO 1989). Na-

leżałoby też dodać środowiska społecznego, jako że ważnym elementem rozwoju zrównoważonego jest zrównoważony rozwój społeczny (*sustainable society*) (Brown 1981).

W rezultacie oznacza to budowę strategii-rozwoju sektora żywnościowego, gdzie szeroko rozumiana ochrona środowiska naturalnego (i społeczności wiejskich) staje się główną, społecznie akceptowaną przesłanką tych strategii, gdyż jest zbieżna z dążeniem do zachowania zasobów przyrodniczo-rolniczych rejonów wiejskich.

Warunki produkcji rolniczej a potrzeby rozwoju zrównoważonego

Rejon kampinoski, obejmujący 9 gmin położonych na zachód od Warszawy, zajmuje obszar 780 km² (co stanowi 2,2% powierzchni województwa mazowieckiego), jest zamieszkiwany przez ponad 70 tys. osób, w tym ok. 60 tys. na terenach wiejskich (co stanowi ok. 3% ludności wsi województwa). Średnia gęstość zaludnienia w gminach wiejskich wynosiła 90 osób/km² (wobec 142 osób w województwie) i była zróżnicowana: od 45 osób w gminie Brochów do 121 osób w gminie Izabelin. Taka gęstość zaludnienia spełnia jedno z kryteriów wysokiej wartości wiejskiej przestrzeni turystycznej. W gminach typowo rolniczych wskaźnik bezrobocia, mimo bliskości warszawskiego rynku pracy, jest wysoki i wynosił średnio 17%. Przy niskiej jakości gleb w rejonie, nie pozwalającej na rozwój intensywnej produkcji rolniczej, tworzenie alternatywnych miejsc pracy w obsłudze ruchu turystycznego i rekreacji, w opinii uczestników procesu tworzenia strategii, stanowić może jedyną możliwość rozwoju rejonu kampinoskiego (Krajewski i in. 2000a).

W ogólnej powierzchni rejonu 50% stanowią użytki rolne, 35% lasy i 15% pozostałe grunty. Powierzchniowo największy udział mają gminy Leoncin (17%), Czosnów (13%), Leszno (13%), Młodzieszyn (12%), Brochów (12%) i Kampinos (9%).

Stosunkowo długi okres wegetacji oraz znaczna ilość opadów zapewniają możliwość uprawy wszystkich roślin na lepszych siedliskach glebowych. Natomiast na glebach lekkich (piaszczystych) i przepuszczalnych, gdzie zaznacza się niedobór wilgoci, możliwości uprawy są ograniczone, a produktywność tych gleb jest słabsza.

W rejonie kampinoskim obserwuje się na ogół korzystny mikroklimat, głównie na terenach położonych w sąsiedztwie lasów. Natomiast na większych, wylesionych obszarach przejętych pod uprawę rolną stwierdzono niekorzystne zmiany

mikroklimatyczne (większe wahania temperatur, mniejsza wilgotność powietrza i gleby, szybki spływ wód, większe nasilenie procesów erozji wodnej itp.).

Należy też stwierdzić, że w rejonie tym występuje powierzchnia 16 921 ha, tj. 52% użytków rolnych o glebach bardzo słabych i słabych, która może być przeznaczona na cele rekreacyjne, turystykę wiejską, przemysłowo-handlowe itp., a więc na inne cele niż produkcja rolnicza.

Struktura powierzchni ogólnej analizowanych gmin kampinoskich jest silnie zróżnicowana. Udział użytków rolnych w powierzchni ogólnej zawarty jest w przedziale od 12,3% (Izabelin) do 71,3% (Kampinos). Udział użytków rolnych w pozostałych gminach wynosi ok. 50% i jest typowy dla gmin rolniczych. Niski udział użytków rolnych w gminie Izabelin jest rezultatem wysokiego udziału lasów, który w tej gminie wynosi 75%. Udział lasów w powierzchni ogólnej w pozostałych gminach zawarty jest w przedziale 18,4–50,3%. Trzy gminy, tj. Stare Babice, Łomianki i Kampinos, charakteryzują się niskim udziałem lasów w powierzchni ogólnej. Gminy Młodzieszyn i Czosnów pod względem lesistości określić można jako średnie, tj. odpowiednio 24,9 i 27,5%. W pozostałych gminach (Brochów, Leszno i Leoncin) poziom lesistości określić można jako wysoki. Kolejnym czynnikiem przesądającym o małej przydatności tych gmin do rozwoju produkcji rolniczej jest niski udział łąk i pastwisk, który nie przekracza 10%.

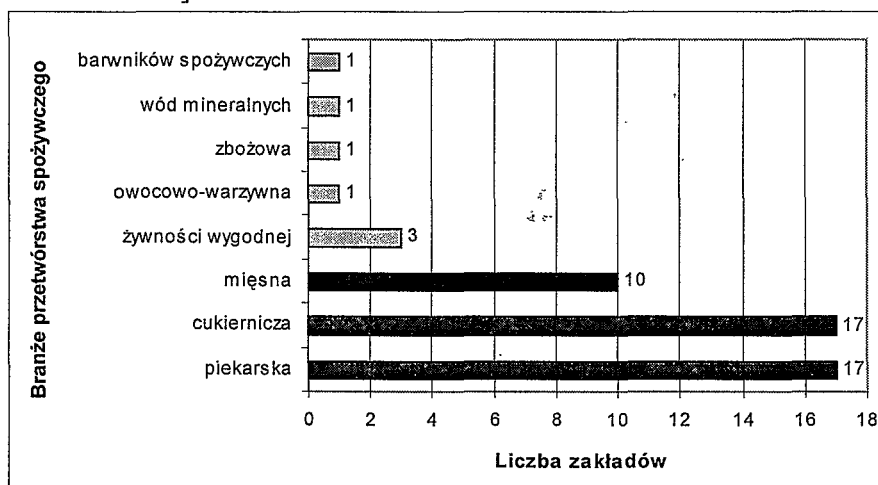
Ogólna liczba gospodarstw w analizowanych gminach regionu kampinoskiego wynosi 6296. Najmniej gospodarstw występuje w gminach Izabelin (79) i Łomianki (338). W pozostałych gminach liczba gospodarstw wynosi od 590 do 1050. Zróżnicowana jest także powierzchnia gospodarstw. Najmniejsze gospodarstwa o pow. 3,2 i 3,6 ha UR występują w gminach Łomianki i Izabelin. W gminie Stare Babice średnia powierzchnia gospodarstw jest również niska i wynosi 3,9 ha.

Na podstawie przeprowadzonych badań własnych, studiów literatury, a przede wszystkim opinii zainteresowanych rolników i przedstawicieli samorządów gminnych można stwierdzić, że w rejonie gmin kampinoskich nie jest możliwa (w większości gmin) intensywna produkcja rolnicza. Oznacza to, że strategia zrównoważonego rozwoju rejonu, ukierunkowana na zachowanie zasobów przyrodniczych i rozwój turystyki, jest w pełni uzasadniona i znajduje społeczne poparcie.

Rozwój przetwórstwa spożywczego w gminach kampinoskich

Lokalne przetwórstwo spożywcze w gminach wiejskich stanowi sposób aktywizacji tych rejonów, zaopatrzenia lokalnego, ale też zaopatrzenia turystów (szczególnie indywidualnych) oraz obsługi ruchu turystycznego – gastronomii i hoteli.

Spośród dwudziestu branż (sektorów) przetwórstwa spożywczego sklasyfikowanych przez GUS, w badanych 9 gminach sąsiadujących z Kampinoskim Parkiem Narodowym występuje tylko osiem (rys. 1). Najpowszechniej w badanym regionie występuje działalność związana z przetwórstwem mięsa, wypiekiem pieczywa, produkcją cukierniczą i żywności wygodnej, a więc kierunkami przetwórstwa wytwarzającymi produkty nietrwałe na potrzeby lokalne i potrzeby ruchu turystycznego. Największą liczbę jednostek gospodarczych grupują: cukierniczy i piekarski (po 17), przemysł mięsny (10) i żywności wygodnej (3). Z pozostałych funkcjonuje przetwórstwo owocowo-warzywne, zbożowe (kasza gryczana), produkcja wód mineralnych, tłuszczów specjalnych (do produkcji wyrobów piekarniczych) czy barwników spożywczych (po 1 jednostce) [Tul, Kołakowska 2000].

Rysunek 1

Struktura branż przetwórstwa spożywczego funkcjonujących w gminach kampinoskich w latach 1999–2000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z badanych gmin.

Wzrost liczby jednostek gospodarczych w ogóle, w tym i przemysłu spożywczego, w ostatnich latach, jest wynikiem wprowadzenia w 1989 r. ustawy o podejmowaniu działalności gospodarczej. Skutkiem tego był duży zakres inwestowania w budowę małych i średnich rzeźni i masarni, piekarni, wytwórni wyrobów cukierniczych i garmażeryjnych (tzw. żywność funkcjonalna, wygodna) czy rozlewni wód naturalnych.

W badanych gminach funkcjonują 54 zakłady przemysłu spożywczego, przy zróżnicowaniu od 9 zakładów w gminie Łomianki, 7 w gminie Stare Babice, 6 w gminie Czosnów, 3 w gminie Leszno, 3 w gminie Izabelin, do 1 zakładu w gminach Kampinos, Leoncin i Brochów. W gminach Młodzieszyn i Leoncin nie odnotowano żadnej działalności przetwórczej czy przechowalniczej.

Na terenie poszczególnych gmin położonych w sąsiedztwie Kampinoskiego Parku Narodowego brakuje przede wszystkim takich kierunków przetwórstwa spożywczego, które są związane głównie z produkcją żywności wygodnej przeznaczonej dla turystów i małej gastronomii, pracującej dla potrzeb ruchu turystycznego. Należą do nich zakłady wytwarzające:

- soki i napoje bezalkoholowe (owocowe i warzywne),
- przetwory warzywne (sałatki wielowarzywne, surówki, mieszanki warzywne mrożone),
- przetwory owocowe (mieszanki owocowe, mrożonki, susze, kompoty),
- przetwory mączne (gotowe dania mrożone – pyzy, kopytka, paszteciki, kluski, pierożki),
- ziemniaki mrożone (kopytka, frytki), suszone (placki ziemniaczane, purée),
- przetwórstwo mięsa – głównie drobiowego (gotowe dania mięsne i mięsno-warzywne),
- przetwory mleczarskie (koktajle, maselka smakowe, sery twarogowe i twarde, desery mleczne, lody, sosy jogurtowe, dressingi, puddingi itp.).

Wydaje się celowe uruchomienie zakładów przetwórczych wytwarzających te produkty, przede wszystkim z uwagi na potrzeby rozwijającego się ruchu turystycznego oraz osadnictwa sezonowego (domy letniskowe). Istnieje też potrzeba wykreowania produktów regionalnych.

Rozwój gastronomii w rejonie kampinoskim

Oddziaływanie gastronomii na rozwój gmin w rejonie kampinoskim jest istotne. Niedostateczny poziom usług gastronomicznych stanowi podstawową przeszkodę w rozwoju ruchu turystycznego i rekreacji na terenie gmin rejonu kampinoskiego.

W dostępnych danych WUS placówki gastronomiczne zakwalifikowane są według sekcji EKD do kategorii „hoteli i restauracji”. Z tego powodu analizę zmian w liczbie tych zakładów przeprowadzono łącznie z hotelami.

W latach 1994–1998 następowały istotne zmiany w liczbie tych placówek w gminach zlokalizowanych na obszarze byłego województwa warszawskiego. We wszystkich gminach następowały w latach 1994–1997 wahania w liczbie tych zakładów. Przełomowym rokiem okazał się rok 1998, w którym we wszystkich gminach (z wyjątkiem Brochowa) nastąpił gwałtowny, ponad 9-krotny wzrost liczby tych placówek. W roku 1999 otwarto kilka zakładów gastronomicznych, co z kolei może oznaczać, że niekorzystna tendencja w tej dziedzinie została opanowana, a przychody z działalności gastronomicznej pozwalają na rozwój i zachęcają do inwestycji.

Struktura zakładów gastronomicznych w badanych gminach różni się w porównaniu ze strukturą tych zakładów w Polsce. Różnice są skutkiem tego, że w gminach tych jest mała liczba zakładów gastronomicznych i nie wszystkie ich typy występują w każdej gminie. Najpopularniejszą formą placówek gastronomicznych w gminach kampinoskich są bary, które występują we wszystkich gminach i stanowią ok. 50% całkowitej liczby zakładów gastronomicznych (w Polsce ok. 40%). Restauracje nie występują we wszystkich gminach kampinoskich, średnio stanowią ok. 22% całkowitej liczby placówek gastronomicznych (w Polsce ich udział wynosi ok. 8%). Analizowane zakłady gastronomiczne w gminach kampinoskich są zakładami małymi, najczęściej prowadzonymi tylko przez właścicieli, a jedynie trzy placówki zatrudniają więcej niż 5 osób i można uznać je za średnie firmy sektora.

Gminy, na obszarze których znajduje się Kampinoski Park Narodowy, analizowane pod względem stanu usług gastronomicznych można podzielić na dwie charakterystyczne grupy.

Do pierwszej grupy zaliczają się tzw. gminy podmiejskie, położone blisko Warszawy – Łomianki, Stare Babice, Izabelin. Duże znaczenie dla rozwoju tych gmin ma fakt, że znajdują się w bezpośredniej strefie wpływów stolicy oraz przy głównych szlakach komunikacyjnych. Ponadto, gminy te posiadają atrakcyjne walory przyrodnicze. Wszystko to powoduje, że mogą one pełnić funkcję obsługi ruchu turystyczno-rekreacyjnego (głównie sobotnio-niedzielnego).

Do grupy drugiej, tzw. wiejskiej, można zaliczyć gminy: Leszno, Leoncin, Kampinos, Brochów, Młodzieszyn, które nie znajdują się tak blisko Warszawy i nie są położone przy głównych szlakach komunikacyjnych (wyjątek stanowi Leszno). Walory przyrodnicze związane z obecnością KPN są niewątpliwą zaletą tych gmin i dlatego mają one szansę stać się atrakcyjnym miejscem wypoczynku dla turystów. Jednym z warunków rozwoju turystyki jest dostosowa-

nie usług gastronomicznych do oczekiwań klientów, ale infrastruktura gastronomiczna tych gmin znajduje się niestety na dość niskim poziomie.

Gminy podmiejskie należą do liderów pod względem liczby zakładów gastronomicznych, jak i poziomu świadczonych tam usług w porównaniu z pozostałymi gminami rejonu kampinoskiego. Pomimo tego liczba placówek gastronomicznych w podmiejskich gminach jest stosunkowo niewielka, z wyjątkiem gminy Łomianki, w której ich liczba jest około 10-krotnie większa niż w pozostałych gminach.

Stan infrastruktury handlowej w gminach kampinoskich

Zaopatrzenie regionu kampinoskiego w produkty żywnościowe oraz artykuły przemysłowe odbywa się w systemie sprzedaży detalicznej poprzez sieć sklepów i punktów sprzedaży. Gminy kampinoskie są bardzo zróżnicowane w zakresie rozwoju infrastruktury handlowej. Najwięcej placówek handlowych znajduje się na terenie gminy Łomianki, która ma raczej charakter tranzytowy niż *stricto* turystyczny. Spośród gmin znajdujących się na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego, najwięcej placówek handlowych znajduje się na terenie gmin Izabelin, Leszno oraz Leoncin. Najmniej sklepów funkcjonuje na terenie gmin Brochów i Kampinos. Charakterystyczny jest również nieporównywalnie większy rozwój infrastruktury handlowej na terenie gmin przylegających do Kampinoskiego Parku Narodowego. Sklepy ogólnospożywcze stanowią zdecydowaną większość (39%) placówek handlowych na terenie gmin kampinoskich. Najwięcej sklepów spożywczych znajduje się na terenie gmin Łomianki (24%), a także Leszno (13%) i Stare Babice (12%). Najmniej sklepów spożywczych znajduje się na terenie gminy Kampinos (zaledwie 6%).

Z pozostałych placówek handlowych na terenie gmin kampinoskich punkty sprzedaży pojazdów mechanicznych stanowią 6%, a sklepy z odzieżą 4% wszystkich sklepów. Pozostałe branże są reprezentowane przez mniej niż 3% wszystkich placówek handlowych.

Szansę dla rozwoju handlu rejonie kampinoskim stanowi wykorzystanie walorów przyrodniczych Kampinoskiego Parku Narodowego, np. sprzedaż żywności ekologicznej z lokalnych gospodarstw ekologicznych.

Podsumowanie

Analiza zebranych informacji oraz wywiadów z właścicielami firm wykazuje, że występuje sprzężenie zwrotne pomiędzy rozwojem poszczególnych składowych infrastruktury gospodarczej a zrównoważonym rozwojem na terenach rejonu kampinoskiego. Podstawowym celem strategicznym rejonu, w powszechnej opinii respondentów, nie będzie rozwój towarowego rolnictwa i przetwórstwa, a właśnie zintegrowany rozwój poszczególnych elementów łańcucha żywnościowego, ukierunkowany na wsparcie podstawowej misji rejonu – rozwoju zrównoważonego turystyki. Oznacza to także zrównoważony rozwój sektora żywnościowego.

Pojęty tak szeroko zrównoważony rozwój rejonu kampinoskiego będzie czynnikiem umożliwiającym rozwój przedsiębiorczości wiejskiej z zakresu usług turystycznych, przetwórstwa spożywczego i handlu, przede wszystkim ze względu na wzrost popytu na te usługi. Dodatkowym podnoszonym w dyskusji aspektem jest potrzeba komplementarności świadczonych usług.

Jednym z podstawowych czynników osiągnięcia stanu zrównoważonego rolniczo-przyrodniczo-turystycznego rozwoju gmin kampinoskich będzie podjęcie szeroko rozumianej edukacji i doradztwa z zakresu organizacji, turystyki, produkcji ekologicznej, przedsiębiorczości, prowadzenia obiektów turystycznych, ochrony przyrody itd. Pozwoli to na zrozumienie potrzeby podjęcia działalności produkcyjnej i usługowej przy zachowaniu specyficznych dla rejonu kampinoskiego wymogów ochrony środowiska naturalnego.

Literatura

- BROWN L., 1981: *Building a Sustainable Society*. New York, Norton Conway
- G.R., Barbier E.B., 1990: *After the Green Revolution. Sustainable Agriculture for Development*. Earthscan Publications London.
- FAO, 1989: *Sustainable Development and Natural Resources Management*.
- FOTYMSKI A., POTOK A., 1997: *Wybrane aspekty metodyczne opracowania strategii dla gminy*. [w:] *Strategia rozwoju gmin wiejskich*, FAPA i Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- HUNEK T., 1991: *Uwarunkowania strategii rozwoju wsi i rolnictwa w Polsce*. Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa.

- KŁODZIŃSKI M., SIEKIERSKI C., 1997: Strategia rozwoju gminy podstawą tworzenia programu regionalnego i lokalnego. [w:] Strategia rozwoju gmin wiejskich. Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- KRAJEWSKI K., GAWEŁ K., PANASIUK G., 2000: Warunki oraz założenia strategii zrównoważonego rozwoju turystyki i rekreacji w gminach kampinoskich. Roczniki Naukowe SERiA, Warszawa-Poznań-Zamość, t. II, z. 2.
- KRAJEWSKI K., PALICH P., PANASIUK G., 2000: Aspekty metodologiczne programowania zrównoważonego rozwoju gmin wiejskich w oparciu o turystykę. Materiały II Litewsko-Polskiego Seminarium Naukowego. Wydawnictwo SGGW, Warszawa – Biała Waka.
- SIEKIERSKI C., 1998: Możliwości wsparcia środkami UE procesów dostosowawczych polskiego sektora rolnego do przyszłej integracji z Unią. Wieś Jutra.
- TUL A., KOŁAKOWSKA A., 2000: Ocena stanu bazy przetwórczej żywności w rejonie kampinoskim a rozwój ruchu turystycznego. Roczniki Naukowe SERiA, Warszawa-Poznań-Zamość, t. II, z. 3.
- WOŚ A., 1992: Rolnictwo zrównoważone. Zagadnienia Ekonomiki Rolnej, 1–3.

Selected Aspects of Strategies for Sustainable Development of Agro-Food Sector in the Kampinos Communes

Abstract

The paper provides an analysis of situation in the main segments of agro-food sector. This analysis represents early stage in preparation of strategy for sustainable development of Kampinos rural communities and protected areas of this region. The purpose of the study required the examination of social situation, agricultural production conditions, technical and economic infrastructure and natural values in Kampinos region alongside the general evaluation of circumstances the Kampinos National Park operates under.

The paper presents chosen aspects concerning the development of principal elements of food chain, as follows: farm production, food processing, catering and trade.

In addition, it has been suggested that the region's sustainable development directed toward the tourism expansion would guarantee the more appropriate preservation of natural resources together with the progress in agricultural production.